

Снежана Данојлић

ПОРТРЕТИ

МИЋА ПЛОВАК

Био је највиши човек у згради. О његовој висини су се чак водиле жестоке расправе. Жене су биле убеђене да има висину „ма сигурно око два метра”, док су мушкарци одмахивали руком мислећи „ма какви два метра, чујеш два метра... Нема више од метар и осамдесет”. Уза ступнице је ишао прав као стрела, уских рамена, дугих ногу, увек у белој кошуљи дугих али подвртнутих рукава и сивим лепо испегланим панталонама. Одлазио је рано и враћао се касно, по подне, али као да уопште нигде и није био. Никада није изгледао уморно, корак му је био лак, био је тих и умерених покрета. Кад би стигао кући, није се одмарао, већ би одмах излазио на терасу и седао на удобну столицу од пружа и палио прву па другу цигарету. Његова омања, вредна жена без речи би му доносила кафу у предивним белим шољицама од керамике, у којима је кафа изводила свој бразилски плес, правећи мрље од браонкасте пене.

Мића није ништа говорио, благо се осмехивао и кошчатом руком махнуо с терасе понеком ко прође испред зграде.

Мало је причао, готово никада. Ако би неког срео док се пео степеницама, само би га благо погледао и на поздрав „добар дан, чика Мићо” лице би му се развукло у осмех и климнуо би главом. А кад би га неко упитао „јесте ли уморни, чика Мићо”, он би направио тужан израз лица, уста повијених на доле, као да плаче, и то би значило – „и те како”.

Како је добио назив Мића Пловак, могло се само нагађати. Причало се да је као шофер возио свог директора и верно га служио целог свог радног века – навикнут да ћути и вешто крије тајне, којих је било много, па се тако његово занимање увукло и у живот – и код куће је мало го-

ворио, само о најопштијим стварима; по доброј, старој „што видиш – не видиш, што чујеш – не чујеш”. Тајне које је чувао биле су добро сакривене, увек улешане, па је од себе тражио оправдање да се тако ипак мора, и кад год би пожелео да неком о томе проговори, одлучивао се за ћутњу која га је у тешким животним ситуацијама спасавала. Тако је био омиљени возач, неми саучесник, верни друг, кога су сви волели и поштовали. На крају се и њему та улога допала па је изабрао ћутњу као једино сигурно средство преживљавања у опасним временима.

Кажу да није говорио много ни кад се тешко разболео, већ је очима објашњавао да му је лоше и да иду по лекара.

Пре него што је последњи пут отишао до болнице, руком је показивао да је то крај и да је *lojivo*. Тако је чика Мића доказао да се може живети без иједне сувишне речи, да се може причати и очима и да се живот може сасвим лепо проживети без икаквог сувишног објашњења.

МИЛА РАУНИГ, СЛОВЕНКА

Тога дана када се уселила у стан који се налазио на првом спрату, као да су се све очи окренуле управо ка њој и будно је посматрале доживљавајући је као некога од кога би требало научити неке лекције о животу.

Госпођа Мила је била ситна бакица у својим седамдесетим годинама. Из камиона, који је довезао њене ствари из далеког Сарајева, изнела је само последњу кутију и сама је унела у стан. Застала је у дугачком ходнику и из кутије везане црвеном машном извукла шешир од сламе. Ставила га је на под, села поред кутије и почела да проверава да није неки шешир, недајбоже, заборављен у оној журби око селидбе.

Била је складне фигуре, мале главе, са два светла плава ока, кратко модерно шишане седе косе, симпатичног носа, дугачких прстију с ноктима лакираним у светлу боју. Корачала је усправно, нимало савијена упркос годинама, ситног корака, у белим сандалама већ од маја и белих хаљина, белих сакоа, које је шила њена снајдерка у Сарајеву и слала јој поштом два пута годишње.

Живела је сама, и та самоћа јој нимало није сметала. Пријатеље је зналачки бирала. „Знате драга”, говорила би, „не можете баш са свима бити пријатељ. Људи се морају научити култури, ако већ нису културни...”, закључила би, алудирајући на своје словеначко порекло, које јој је управо дало то краљевско држање и културно понашање. „Знате, док су други ишли у опанцима, ја сам на очевом имању у близини Љубљане јахала коње... да, да добро сте чули... коње”, поновила би. „Много је простих људи, много”, устала би са столице и обема рукама прошла кроз косу да означи да је то крај сваког даљег разговора.

Могоа си јој доћи у посету свакога дана од три до пет поподне. До тада би уредно ручала, читала књиге удобно заваљена у великој фотељи. После пет би седела на тераси, гледајући негде у даљину преко кровова или би обувала своје мале беле папуче са ниском штикллом, стављала шешир и цветну хаљину која је лепршала и одлазила на сунчање.

Сви су се дивили њеној младости у старости. Било је и оних жена које су је отворено презирале, али би јој се ипак осмехивале поштујући њене године, мада су јој тешко могле опростити лагодан живот који је водила, па су често коментарисале: „Ма лако је Мили, она је била и остала дама.” У времену када су све жене биле другарице, њу су сви ослављавали са *iosioђа* и на тај начин истичући њену посебност, неке висине недоступне обичним женама. Чуло се: „Добар дан, госпођа Мила”; „Како сте, госпођа Мила”; „Диван дан, госпођа Мила”.

Док би јој млада студенткиња енглеског језика навијала кратку косу на металне папилотне, она је увек брижљиво бирала тему разговора. Папилотне би ређала у три реда – прво велике округле, затим средње и оне најтање за најкраћи део косе. Около би стављала мале црне шналице...

„Видиш, драга”, говорила би. „Учтивост се носи у гену и долази из породице. Држање је оно што је за девојку најважније – ићи право уздигнуте главе. Видиш, ти си лепа девојка, али”, нагласила је оно *али*, „ту лепоту претвори у своју корист. Мушкарац мора поштовати жену.” Додала је последњу шналицу и рекла: „Погледај како изгледа жена која је увек била поштована”, намигнула је, брзо протрљала мали нос, ударила се по коленима, што је означавало крај увијања косе и крај било каквог даљег разговора.

Суботом би правила ситне колаче, али не много. Правила их је тек толико да части прве комшије и да их однесе својој школској другарици Тици, са којом је суботом увече играла бриџ. Правила је колаче, али их никада није јела. Пила би само једну кафу дневно, сама, и тада би палила цигарету коју је стављала на црну дугачку муштиклу.

Гледајући њене слике из младости, студенткиња је могла видети како једна лепа плавуша свира клавир; како једна прелепа млада улази у скупocen ауто на коме пише „управо венчани”...

Кришом је гледала њен профил и видеала очувану кожу лица, која није одавала године, готово савршен профил некадашње лепотице коју су сви у животу пазили а живот је само мазио.

Мила је обожавала холивудске глумице и глумце и није било филма који се приказивао а да она није знала све детаље из живота главног актера. Тако, када би видеала своју омиљену глумицу Софију Лорен, одмах би говорила све из њене биографије, до најситнијих детаља. „Видите, ви сви знате да је ово Софија Лорен, али она је у ствари *Sofia Scolone*... Знате, она је глумила и у *Браку на италијански начин* и то знате ли са

ким? Па, са Мастројанијем... А Марчело, он је глумио и у Фелинијевом филму *Dolce vita*.” Тако заинтересовану искључиво за догађања на светској сцени није је много интересовало оно што се збива око ње. Као да тај обичан свет који је дисао, ишао, радио, устајао рано да иде на посао није ни постојао. За њу његово постојање није било од великог значаја.

Тако је једног септембарског јутра први пут била забринута, уплахирана. То више није била она весела старица. Спаковала је само један кофер и ушла у аутомобил сарајевске регистрације. Отишла је без поздрава. Разлог је био исувише тежак: била је потребна озбиљно болесном сину. Дуго је слала разгледнице из Сарајева на којима су се видели Башчаршија и два бела голуба на калдрми. Увек је писала исто: „Најдражи пријатељи, пуно вас поздравља Ваша Мила, до скорог виђења”.

Никада се није вратила у свој стан. Продала га је заједно са стварима. Неки су говорили да је неговала болесног сина; други да је у Бањалуци код ћерке, јер јој је досадила самоћа. Али су сви памтили госпођу Милу и многим су недостајале оне посете код ње, од три до пет поподне.

НАСТАВНИЦА КОКА

Кока није била само наставница и то чудно *Кока* није било само обичан надимак. Била је много више од обичне наставнице у новој школи у провинцији; била је више и од тог надимка шта год он значио. Била је легенда. Легенда у коју је смело корачала сваки пут када би улазила на врата школе. Њена занимљива појава сједињавала је у себи лепоту тадашњих глумица и мисица. Била је никад завршена прича о времену риђе косе, у густим увојцима, занимљивог малог носа, увек благо нашминкана. Поносног држања, главе кокетно забачене у једну страну као да увек гледа врх ципела. Сви су могли сигурно знати да ће се свакога јутра појавити у уској сукњи шанел дужине и сакоу припијеном уз тело, најчешће розе боје или лимун-жуте и обавезно на вртоглаво високим штиклама.

Њен ход је био лаган, али обазрив, као да гази по срчи. Дамску ташницу у боји сакоа носила је преко руке. Руке су јој биле неговане и увек су мирисале на крему у којој су се топиле.

Час јој је био обојен поезијом и прозом. Обожавала је Његоша и често га је цитирала, и захтевала је од ученика који су волели да цртају да пишчеве мисли испишу на хамеру а онда их качила по целој учионици. Дешавало се да најнемирнији ученик устане и цео час чита и учи да је човек „тврђ орах” и да је „воћка чудновата” и да је „благо оном ко довјека живи”, и онда би брзо нагласила да не заборави случајно да реч *човек* „гордо звучи”, како би Горки рекао.

Сви су је у учионици гледали као у трансу. Гледали су је како хода, слушали како виче, како чита, како кад је љута подигне једну обрву, што никако није слутило на добро, или кад је баш добро расположена па отвори чоколаду *Најлепше жеље* и док одељење смерно преписује стихове, она грицка и ужива у слатком задовољству.

Њено право име било је Јованка; али сви су били тако сигурни да јој то име сасвим одговара, јер се у елеганцији и лепоти могла такмичити са Јованком Броз, првом дамом.

Деца су често трчала преко школског дворишта да би видела њену нову фризуру, како се обукла или би је пратила погледом све док се у даљини назирала њена силуета.

Ако би било ког ученика запитао шта би желео да буде кад порасте, свакако би рекао „наставница Кока”; чак и они ђаци из скромних радничких породица за које је она била оличење буржоаске класе и уображеног слоја, ипак би на исто питање углас говорили „лепо би било бити Кока”.

На прославу тридесетогодишњице матуре била је позвана и она, наставница Кока. Појавила се у још једном шанел костиму маринско плаве боје, исто као и онда кад су сви трчали да је виде. Сви су устали, а она је махнула и достојанствено села. Ученици су је посматрали, као и остале око себе. Неки су изгледали старије, неки још увек младолико, ћутљиви су постали занимљивији и причљивији, неки лепши и мршавији, неки досаднији него што су икад били, неки се од срамоте нису ни појавили, неки се високо уздигли па све заборавили, неки остали исти а неки су се променили до непрепознатљивости. Поједини, нажалост, нису дочекали да опет виде своје другове из детињства...

Једино се наставница Кока није променила, ушушкана у живот провинцијске наставнице није дозволила да било ко и било шта утиче на њу, плесала је уз звуке валцера као да време већ одавно не постоји и да никада није била млађа.

СЛАТКО ОД РУЖА

Кроз своју мирну, осунчану улицу, Даница се кретала споро али крепко, мало погурена, мада је некада била висока жена; с временом, бивала је све мршавија и мања, танких кошчатих ногу, дугачких стопала, изражених чукљева. Имала је оштре црте лица и ретку седу косу сакупљену у малу оскудну пунђу. Била је увек обучена у црно, у кратком прслуку који је сама штрикала, главе спуштене, помало одсутног погледа.

Док је ходала улицом, деловала је забринуто, као да управо размишља о нечему што је данима мучи, често не примећујући ни онога

који би јој долазио у сусрет нити онога који би тик уз њу пролазио. У рукама је увек носила беле папире, уредно сложене у огромним ковертама, документа са суђења, чувана и преслагана хиљаду пута, мноштво тужби, уговора, расправа...

Увек је тражила правду. Некако је била убеђена да та правда увек баш њу заобилази. Тражила је да јој било ко учен помогне у тешком спору који је већ годинама водила са најближим комшилуком. Стресала се при помисли да јој тај комшилик жели само зло, управо њој, удови покојног мајстора Тозе, за кога се удала као већ остарела девојка. Брак им није дао порода и пролетео је тако брзо да га се није добро ни сећала, јер је Тоза убрзо умро од упале плућа. Али памти како је Тоза, кад је требало, знао да се свакоме супротстави и одбрани је. Сада јој није преостало баш ништа друго него да се сама сналази и води како зна и уме све спорове које је он започео – она, онако слабашна наспрам целог света.

Често би увече, пред спавање, помислила да би много боље било да је отишла пре Тозе. Повукла би шарени ћилим преко себе, до носа, и покушавала да заспи.

А они, „проклетници”, како би их звала, тужили су је за све и свашта. Прво им је сметао прозор који гледа на суседово двориште; онда што сади некакве чудне руже које веома јако миришу; што јој капија шкрипи; што држи станарке, сиромашне ученице Пољопривредне школе, које су углавном биле из околине Чачка. Претили су да ће је тужити и Богу и народу; а њој никад није било јасно зашто и шта је то толико скривила Богу.

Видевши да јој више нико не може помоћи и да неће имати довољно да плаћа скупе адвокате, једне ноћи, лежећи у некој врсти бунила, дошла је до спасоносне идеје.

Почела је да прави слатко од латица својих предивних ружа. Слатко које је правила било је преслатко. Ружичасто, провидно, сипано у не баш велике тегле, а у том ушећереном сирупу лебделе су латице густинском спречене да падну на дно. Заробљене у слаткој материји, изгледале су нестварно лепе. Могао је свако очекивати да ће му Даница донети слатко од дуња, шљива, па чак и од лубенице или белих трешања, али од ружа... Било је то јако мучно за онога ко би се усудио да проба да је не би наљутио. Свако би помислио на то како је тужно кад Даница кида латице баршунастој ружи и затим их, онако већ помало увеле, кува у шећерној води. Јер, ружа је ипак ружа...

Страшно смо се плашили њеног шећерног ужитка од ружа. Када би ушла у стан и села ставивши на сто кесу са две теглице, отац је одмах устајао, узимао све те папире, тужбе и молбе, и говорио да је све у реду и да ће јој радо помоћи, да је ту да јој се нађе, старој у невољи, и није

чак ни вадио поклон из кесе, већ јој је одмах предлагао да однесе то слатко неком ко ће му се заиста обрадовати.

Већ остарела преселила се негде у Чачак, на село код даљих рођака, а око те куће су се наследници још дуго свађали док није дошао багер и потпуно је срушио. Касније је ту никла вишеспратница, а станари су говорили да око зграде расту црвене руже које нико не сади.

МИЛКА И РАДЕ

Милка је долазила ненајављено. Своје изненадне посете започињала је притиском дугачких прстију на звону, неколико пута. Знала је непогрешиво да ли ће бити некога код куће да је угости. Улазила би у стан достојанственим ходом, уздигнутих рамена, вретенастих ногу, на високим штиклама, косом зифт црном, нехајно сакупљеном у пунђу светлуцавим шналама, док су златне алке на ушима звекетале при сваком покрету главе.

Затим би села за сто, елегантно и заводљиво, свесна своје занимљиве лепоте, пуних уста, наглашених кармином црвене боје и с младежом на облом лицу. Два растављена предња зуба блистала су кад би се кокетно смејала добро разумевши шале које су се збијале на њен или туђи рачун.

Потом би палила цигарету. Био је то ритуал благог уживања и скромног кајања што тај дим тако безобразно струји по стану домаћина.

Уносила је живост у стан; обасјавала га неким модерним изразом јер је увек била у току са свим модним збивањима. Причала је дубоким гласом, јер су јој гласне жице биле под утицајем реског дуванског дима у којем је тако зналачки уживала.

Било је нечег посебног у њеним доласцима; нечег занимљивог, нарочито за децу – та слика жене коју је она представљала, самосвесна, заносна попут неке глумице. Била је кокетна, али никако нападна заводница и увек је у својим причама морала да спомене свог Радета, маркантног интелектуалца бритког ума.

Када би се лети на шљунковитој плажи поред мирног мора прошетала, Милка је била краљица обале. И док су остале жене газиле тромо, гегајући се слева надесно, без иоле женствености, патријархалног држања, она је носила туфнасти костим, нануле са високом штиклом, сламнати шешир и књигу.

Каква је срећа била бити у Милкином друштву или је бар пратити у води док плива, знају они који су је следили. Из даљине би те посматрала Милкина глава која извирује из слане воде, с пунђом сасвим сувом.

Без Милке и Радета није било прославе, обележавања важних догађаја или дечјих рођендана. Просто је било незамисливо дружити се без

њеног грленог смеха на опаске мужа којем се искрено дивила и којег је обожавала, изазивајући код других чежњу за идеалним браком у којем се људи само воле, смеју, обожавају.

Била је, кажу, таква и као већ стара. Све док се њен живот није уга-сио, оног јутра кад је њен Раде покушавао узалуд да је пробуди, оног лета кад се одселила на неку далеку плажу где је увек сунчано и где се никад не умориш од пливања.